

**EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR**

Katkó Gáspár

**Az Oszmán Birodalom és a Rzeczpospolita határán: Kantemir mirza felemelkedése és
katonai pályafutásának első szakasza (1621-1629)**

Doktori disszertáció tézisei

Történelemtudományi Doktori Iskola

Dr. Erdődy Gábor DSc., tanszékvezető egyetemi tanár
a Történelemtudományi Doktori Iskola vezetője

**Az Oszmán Birodalom, a magyarországi török hódoltság és a Török Köztársaság
története Doktori Program**

Dr. Dávid Géza DSc., egyetemi tanár

Az Oszmán Birodalom, a magyarországi török hódoltság és a Török Köztársaság története
Doktori Program vezetője

A bizottság tagjai és tudományos fokozatuk:

Dr. Vásáry István, CMHAS., professor emeritus, a bizottság elnöke

Dr. Gebei Sándor, DSc., egyetemi tanár, opponens

Dr. Ivanics Mária, DSc., egyetemi tanár, opponens

Dr. Péri Benedek, PhD., a bizottság titkára

Dr. Fodor Pál, DSc.

Dr. Kovács Nándor Erik, PhD.

Dr. Sudár Balázs, PhD.

Témavezető és tudományos fokozata:

Dr. Dávid Géza, DSc., egyetemi tanár

Budapest, 2015

Bevezetés

A budzsaki tatárokkal számtalanszor találkozhatunk az a XVI–XVIII. századi, angol, német, francia, krími tatár, lengyel, olasz, orosz, oszmán-török, román nyelvű forrásokban, valamint az egykorú útleírásokban. Egy-két kósza levéltől eltekintve saját írásbeliséggel nem rendelkeztek, a velük kapcsolatos feljegyzéseket mind kívülállók írták. Ebből eredően nagyon kevés modern feldolgozás született róluk. Gyökereik szorosan kötődnek az Al-Duna vidékétől több száz kilométer távolságra, a Volga folyó mentén, a XIV. század végén létrejött Nogaj Hordához, hiszen a Prut, a Dnyeszter és az Al-Duna között megtelepedett nomádok többsége a Krími Kánság érintésével erről a vidékről költözött be. Egyik leghíresebb vezérük, a Mangit nembeli Kantemir mirza, a XVII. század húszas-harmincas éveiben a Prut–Dnyeszter, és az ahhoz szorosan kapcsolódó Dnyeszter–Dnyeper menti régió egyik vitathatatlan irányítója volt. Személye gyakran felbukkan a lengyel–oszmán, a krími–oszmán és a lengyel–krími kapcsolatok történetét bemutató munkákban, azonban a relatív forrásbőség és a jó szakirodalmi adottságok ellenére mindezekig senki nem vállalkozott arra, hogy célzottan az ő életét feldolgozza. Vele elsősorban a lengyel–oszmán, lengyel–krími tatár, illetve az oszmán–krími tatár kapcsolatok keretén belül, kronologikus áttekintésben találkozhatunk. Ezzel a megközelítéssel az a probléma, hogy nem kapunk választ arra, hogy miként lett Kantemir mirzából, a budzsaki tatárok vezetőjéből özüi beglerbég 1621-ben; miért váltották le és telepítették ki őt embereivel együtt két évvel később; majd hogyan kapaszkodott vissza a hatalomba 1628-ban. Éppen azért, hogy ezeket a kérdéseket meg tudjuk válaszolni, három nagyobb témakört kell körbejárni.

A legelső részben azt kívánom áttekinteni, hogy mi módon jött létre az Özüi vilájet és milyen feladatai voltak a tartományt irányító katonai parancsnokoknak. Ehhez kapcsolódóan foglalkozom a tágabban értelmezett lengyel–oszmán határvidék gazdasági, politikai és katonai viszonyaival is. A második részben a budzsaki tatárság kialakulására koncentrálok, illetve arra, hogy miként alakult sorsuk az Oszmán Birodalom, a lengyel–litván állam és a Krími Kánság között. Mivel Kantemir mirza másodszori felemelkedésének okait nem lehet megérteni Mehmed Giráj és Sáhín Giráj felkelésének elemzése nélkül, ezért a harmadik részben ezt, illetve a krími trónutódlás körüli problémákat veszem számba. A negyedik fejezetben a korábbi fejezetek eredményeire támaszkodva vizsgálom meg a mirza pályafutásának alakulását, különös tekintettel az 1621 és 1629 közötti időszakban.

A bevezetőben feltétlenül tisztázni kell a térbeli kereteket. A dolgozat címében szereplő lengyel–oszmán határvidék kifejezés mögött jóval több rejlik, mint azt elsőre

gondolnánk. Egyáltalán nem véletlen, hogy a határ helyett a határvidék szót használom. A két állam ténylegesen csak egy rövid szakaszon, a Dnyeszter és a Szavran folyó mentén érintkezett egymással. Az előbbi az Akkermani, az utóbbi az Özüi szandzsákot választotta el a lengyel-litván államtól. Ugyanakkor a lengyel-oszmán határvidék nem szűkíthető le erre a két folyó által határolt néhány száz kilométeres szakaszra. Mivel a Porta északkeleti határa mentén fekvő vazallus államok – a két román fejedelemség, a Krími Kánság s nem egy esetben az Erdélyi Fejedelemség – lengyelországi kapcsolatai jelentősen befolyásolták a lengyel-oszmán viszonyt is, ezért a közös határvidék a Szilisztrei, az Akkermani és az Özüi szandzsákkal együtt ezekből a területekből állt össze. Budzsak, amely a mai Moldávia déli felében található, s egy kis része átnyúlik Ukrajnába, egy apró szeletét alkotta ennek a hatalmas kiterjedésű területnek.

A disszertáció az angol, a francia, a török, a lengyel, az orosz és az ukrán nyelvű szakirodalmon túl, elsősorban a kiadott oszmán-török és lengyel nyelvű okleveles krónikákra és kútfőkre épít. Ezeket egészítettem ki publikálatlan oszmán-török nyelvű levéltári forrásokkal. Ezek nagyobb részt az isztambuli Miniszterelnökség Levéltárából és a varsói Régi Iratok Főlevéltárából származnak. A török Miniszterelnökség levéltári anyagai közül elsősorban a szultáni tanács működése során keletkezett fontos ügyek jegyzőkönyveinek (*mühimme defteri*) bejegyzéseit használtam fel. A szultáni tanács ülései idején az állam irányítói minden lényeges kérdést megtárgyaltak, majd ezekről döntést is hoztak, így ez a forráscsoport nélkülözhetetlen az Oszmán Birodalom történetének tanulmányozásához. Általuk átfogó képet kaphatunk a birodalom működtetésének majd minden részletéről. Értékelésükkor azonban figyelembe kell venni, hogy itt csak abba nyerhetünk betekintést, hogy egy-egy ügyet hogyan kívántak megoldani a Portán, s a visszacsatolás hiányában arról már jóval kevesebbet tudunk, hogy a tanács által kibocsátott parancsokat miként hajtották végre. Mindezek ellenére ezekből jobban megérthetjük a térség történetét és Kantemir mirza pályájának alakulását is.

I. A Bizánci Birodalom bukását követő hatalmi vákuumot kihasználva a Genovai Köztársaság képviselői a XIII. század második felében benyomultak a Fekete-tenger vidékére, ahol megszerezték több település irányítását az északi és a déli partvidéken, illetve új telepeket hoztak létre a stratégiailag fontos helyeken. A genovaiak csak itt telepedtek meg, a mögöttük húzódó területekre nem volt befolyásuk. Közel kétszáz éven keresztül ellenőrizték a Fekete-tenger teljes áruforgalmát. Tevékenységüknek a XIV. században a felemelkedő oszmán állam vetett véget, amellyel a genovaiak kezdetben szorosan együttműködtek,

elsősorban azért, hogy kiszorítsák a velencei kereskedőket a Fekete-tenger és a Földközi-tenger keleti vidékéről. A szultánok a XIV. század végétől kezdve mindegyre arra törekedtek, hogy az Európát és Ázsiát elválasztó tengerszoros ellenőrzésével a Fekete-tenger medencéjét is megszerezzék. Bár a XV. században erre több kísérletet is tettek, de mindaddig nem jártak sikerrel, amíg II. Mehmed 1453-ban el nem foglalta Konstantinápolyt. Az oszmánok bő nyolc évtized alatt kiűzték innen a genovaiakat és a velenceiket, majd birtokukba vették a partvidék mögött elterülő régiót is. Míg a déli részeket teljesen bekebelezték, addig északon csak egy vékony part menti sávot felügyeltek, az északabbra fekvő államokat, a Krími Kánságot, Moldvát és Havasalföldet pedig csak közvetve ellenőrizték. Az utolsó nagyobb akcióra, amely hosszú időre meghatározta a térség arculatát, 1538-ban került sor. Ekkor Szulejmán szultán megkaparintotta Moldvától a Prut, a Dnyeszter és a Duna-delta határolta Besszarábiát. Bár ezt néhány kutató vitatja, de ettől kezdve vált a Fekete-tenger oszmán beltengerré.

Az oszmánok semmit sem változtattak a genovaiak által kiépített kereskedelmi és gazdasági rendszeren. Ugyanúgy használták tovább azok telepeit, hajózási útvonalait, raktárait és vámrendszerét, azzal a különbséggel, hogy idővel ezeket saját hadi vállalkozásaiknak rendelték alá. 1538 után az Azaktól egészen Szilsztreig elnyúló vidéket a Ruméliai vilájethez csatolták. Ezt a közigazgatási egységet két alkalommal szervezték át: először 1569-ben, másodsor pedig a XVI. század végén. 1569-ben, az asztraháni hadjárat idején hozták létre a Kaffai vilájetet, amely ugyan kis területtel rendelkezett, de fontos feladat jutott neki a Krími Kánság ellenőrzésében. A második nagyobb átalakításra valamikor 1588 körül került sor. Ekkor kezdték el megszervezni az Özüi vilájetet. Ez a folyamat hosszabb időt vett igénybe. Kezdetben csak a beglerbégi posztot osztották ki, a vilájet területe csupán 1615 körül szilárdult meg véglegesen. A tartományt nem egy új támadó hadjárat hívta életre, hanem a Dnyeper alsó folyásánál táborozó zaporozsjei kozákok egyre pusztítóbb betörései. A lengyel-litván állam alattvalói már a XV. század végétől kezdve folyamatosan zaklatták az Oszmán Birodalom és a Krími Kánság településeit, de különösebb veszélyt nem jelentettek rájuk. A XVI. század második feléig rendszerint csak egy-egy várost támadtak meg, ezeket az akciókat a helyi katonai parancsnokok könnyen ki tudták védeni. A század végén azonban jóval mélyebben hatoltak be, és a Duna-delta vidékének veszélyeztetésével fennakadást okoztak a tengeri és a szárazföldi forgalomban. A XVII. század első évtizedeiben kihajóztak a Fekete-tengerre, s ezzel hatalmást zavart keltek a birodalomban.

Az özüi beglerbégeknek lényegében azokat a katonai és diplomáciai feladatokat kellett ellátniuk, amelyeket korábban a szilsztrei szandzsákbégek végeztek el. Nagyobb támadások esetén ők irányították a későbbi beglerbégség területét alkotó hat szandzsák csapatait,

valamint folyamatosan szemmel tartották Moldvát és Havasalföldet. A szandzsákbégeknek ugyancsak fontos szerep jutott a lengyel-litván állammal kialakított kapcsolatok fenntartásában. Egy-egy bég sokszor annak függvényében tudta megőrizni pozícióját, hogy milyen viszonya volt a lengyel udvarral. Nem volt ez másként az özüi beglerbégek esetében sem, akiknek a szilisztrei bégektől eltérően jóval komplexebb katonai feladatokat kellett ellátniuk, szorosán együttműködve az oszmán flottával.

Az új tartomány egyik lényeges elemét alkotta az Akkermani szandzsák. Az itt tevékenykedő szandzsákbégek nemcsak a birodalom külső határait őrizték, de folyamatosan figyelemmel követték a kelet felől érkező és a szandzsákhoz tartozó Budzsakba beáramló nomádokat. Ez a népesség részben a Krími Kánságból, részben pedig a Volgán túlról, a Nogaj Hordából érkezők nogajokból állt. Ez utóbbi társulás legjelentősebb nemzetsége, a Mangit, a XV. század második felétől kezdve aktívan részt vett a Krími Kánság politikai életében. Vezetőik a XVI. században bekerültek a kánság irányításába, így a kánválasztásban is fontos szerepet betöltő karacsi bejek közé is.

II. Budzsak a mai Moldávia és Ukrajna területén, az Al-Duna, a Prut és Dnyeszter között található. A korabeli források Akkerman, Bender és Kilia háromszögben fekvő térséget nevezték a XVI–XVIII. században Budzsaknak, azaz szegletnek. Bár mérete alapján első ránézésre jelentéktelen, apró területnek tűnik, mégis a Fekete-tenger északi partján hosszan elhúzódó védelmi vonal fontos elemét képezte.

Ezt a vidéket már a népvándorlás korában nomád, java részt türk nyelveket beszélő népek lakták. Ez egy fikarcnyit sem változott a XI–XII. században, amikor is az Uráltól, a Kijevi Rusz déli határai mentén, egészen a Kárpátokig besenyő és kun törzsek népesítették be ezt a térséget. A mongol inváziót követően a kunok helyébe tatárok telepedtek. A XIII. század második felében, az Arany Horda megalakulásakor, annak nyugati határa egészen az Al-Dunáig húzódott, ahol már ekkor is jelentékeny számú tatár népesség élt. A horda befolyása átnyúlt az Al-Duna vonalán. Ettől délre, a Fekete-tenger és az Al-Duna között található területen, amelyet a XIII–XIV. századtól kezdve Dobrudzsának hívtak, nagyszámú tatár népesség telepedett le, akik a tevékenyen részt vettek a környező államok belharcaiban. XIV. század második felében az Arany Horda belső problémái miatt fokozatosan elvesztette fennhatóságát a Duna és a Dnyeszter közötti térség felett, amit először a Moldvai Fejedelemség, majd a dél felé terjeszkedő Litván Nagyfejedelemség szerzett meg. A XV. század második felében először a Krími Kánság, majd az Oszmán Birodalom kezébe került ennek a térségnek az irányítása.

A gyakori hatalmi váltások ellenére ezt a helyet, ha változó mértékben, de továbbra is nomád életmódot folytató tatárok népesítették be. Az elszórt adatok arról tanúskodnak, hogy a XVI. század végéig, XVII. század elejéig kelet felől mind újabb tatár csoportok telepedtek le itt. Legtöbben az Arany Horda bukása után kialakuló új nomád államalakulatok belső harcainak és/vagy bukásának következtében kényszerültek elhagyni eredeti lakóhelyüket. Nagy számban települtek át Volga vidékén nomadizáló Kis Nogaj Horda nemzetségei közül. A nogajok áttelepítésében nagy szerepe volt a krími tatároknak, akik szervezeten, a kánság határvidékén jelöltek ki számukra új szállásterületeket, akik később tovább vándoroltak Budzsakba. A letelepedett tatár népestről a XVI. század folyamán elméletileg a krími kánok döntöttek. Az áttekintett oszmán-török nyelvű anyagok alapján úgy tűnik, hogy a kánság felügyelete bizonyos esetekben névleges maradt. Hadjáratok idején a hadkötelesek felett ugyan a kán rendelkezett, de a XVI. század békésebb periódusaiban a Porta az akkermani szandzsákbéghez fordult, azokban a kérdésekben, amelyek az itt élő tatár népestről sorsát érintették. A Rzeczpospolita és az Oszmán Birodalom között fennálló megoldatlan határproblémák miatt a tilosban legeltető, gyakran fosztogató akkermani tatár pásztorok ügyében lefolytatandó nyomozást a Porta szinte minden esetben az akkermani szandzsákbég hatáskörébe utalta. Ugyanígy járt el a lengyel uralkodó is, aki sohasem a kánt kereste meg, ha a budzsakiak felperzselték a déli határon fekvő lengyel falvakat. A XVI–XVII. század folyamán a két állam között megkötött, majd meghosszabbított szerződésekben állandóan visszatértek az akkermani tatárok kérdésére: a Porta a kozákok megrendszabályozásáért cserébe, mindig megígérte, hogy visszafogja az itt legeltető pásztorokat. A fenti adatok alapján úgy gondolom, hogy a Duna, a Prut és a Dnyeszter között nomadizáló tatárok kérdésében a XVI. század folyamán „konszenzus” alakult az Oszmán Birodalom és a Krími Kánság között. Röviden összefoglalva: haderejükkel a krími kán rendelkezett, de az adminisztratív teendőket, s a felelősséget a Porta vállalta értük. Ahogy növekedett a számuk, úgy váltak egyre gyakoribbá a lengyel területek elleni támadásaik. Ezek a XVI. század végén, a kozák portyákhoz hasonlóan, egyre súlyosbították a lengyel–oszmán kapcsolatokat. A lengyel kormányzat számtalanszor követelte a Portától, hogy telepítse ki őket a Prut és a Dnyeszter közötti régióból, de a szultáni udvar sokáig hallani sem akart erről. Elsősorban azért nem, mert a budzsaki tatárok közreműködése nélkül ezt a sík területet nehezen lehetett volna megvédeni a kozákoktól. Éppen ezért a Porta is igénybe vette szolgálataikat, parancsnokaik közül pedig néhányan javadalombirtokot kaptak. Később a fontosabb tatár agákat is bevonták a terület belső békéjének biztosításába.

III. Kantemir mirza felemelkedése és katonai pályafutásának kezdete szinte egybeesett az Oszmán Birodalom fekete-tengeri határvidékének legmélyebb válságával. A XVI–XVII. század fordulóján a birodalomnak számos más, katonai, adminisztratív és gazdasági nehézséggel kellett szembenézni, amelyet később még tetézt Mehmed Giráj és Sáhín Giráj 1624-ben kirobbant lázadása. Bár történetükkel több kutató is foglalkozott, mind ez ideig még senki sem vizsgálta meg alaposabban felkelésük valódi okait. Ahhoz, hogy ezeket megérthessük, meg kell vizsgálnunk a Giráj-dinasztia történetének néhány olyan aspektusát, amivel a szakirodalomban ritkán lehet találkozni. Ebben a fejezetben elsősorban két problémára kívánok koncentrálni, amelyek szorosan összefüggnek egymással. Legelőször a dinasztiaán belül dülő konfliktusok gyökereit, majd az azokra adott válaszokat kell röviden áttekinteni. Másodszor pedig a Krími Kánság és az Oszmán Birodalom közös történetének néhány olyan pontját szeretném bemutatni, amelyek állandó feszültségforrást jelentettek a két állam között.

Az Arany Hordába, és annak utódállamaiban, a hatalmat mindig a dzsingiszida karizmával rendelkező nemzetség férfi tagjai örökölhették. Így volt ez a Krími Kánságban is, ahol ennek a letéteményese a Giráj-dinasztia volt. A kánság belviszályainak története szinte a kezdetektől fogva egybeesett a dinasztiaán belüli ellentétek kiéleződésével. Elvben a hatalmat a többi nomád törzshöz hasonlóan a dinasztia legidősebb férfi tagja örökölte, ám ezt sohasem volt törvénybe foglalva. Ennek következtében egy-egy kán halála után gyakran tört ki harc a dinasztia idősebb és fiatalabb férfitagjai között, hacsak az elhunyt kánnak nem sikerült a halála előtt megoldani az utódlás kérdését. Ugyan a krími uralkodó mindig a dinasztia tagjaiból került ki, de az új kán személyéről a kánság legbefolyásosabb nemzetségeinek vezetői, a karacsi bejek döntöttek. A krími kánoknak, bármennyire is törekedtek rá, sohasem volt olyan abszolút hatalmuk, mint az oszmán szultánoknak. Az uralmat minden esetben meg kellett osztaniuk a dinasztia többi tagjával, s az állam irányításban a nemzetségfők is részt vállaltak. A kán után a kánság második legfontosabb embere a kalga volt, aki elvben a kán örököse is volt, de a kánválasztáshoz hasonlóan ez a kérdés sem volt egyértelműen tisztázva. Kalga lehetett akár a kán fiából is, de a tendenciák sokszor azt mutatják, hogy ezt a tisztet rendszerint a kán legidősebb testvére töltötte be. Egy-egy kánválasztást követően a vesztes fél gyakran fegyverrel igyekezett érvényt szerezni akarátának, amihez igyekezett minél több szövetségest szerezni magának akár a kánságon belül vagy azon kívül. Ez utóbbira a legjobb lehetőség a Portán kínálkozott. A szultánok környezetében tevékenykedő főméltóságok között többen is akadtak, akik befolyásuk növelése érdekében szívesen közbenjártak egy-egy, a hatalomból kiszorult krími tatár előkelőség érdekében. Erre jó példa a XVI. század első

felében Száhib Giráj, a század végén pedig II. Gázi Giráj esete. A vesztesre álló ellenfelek gyakran kértek segítséget a kánság egyik legfontosabb vazallusától, a cserkeszektől, és sokszor előfordult az is, hogy a lázadók a Krími Kánság legnagyobb ellenfele, a moszkvai nagyfejedelem, később pedig a cár udvarában kerestek menedéket.

A Krími Kánság az Oszmán Birodalom többi vazallus államhoz képest megkülönböztetett figyelmet élvezett a birodalmon belül és külpolitikai mozgásterük jóval szélesebb volt. Ez az aktívabb külpolitika számtalan konfliktust gerjesztett kettejük között, annak ellenére, hogy a kánság katonailag és gazdaságilag nagymértékben függött a birodalomtól. Ezt egy bizonyos pontig a Porta tolerálta, ám nem minden esetben nézte jó szemmel a krími kánok egyre ambiciózusabb katonai és politikai kalandjait. A XVI. század második felében a korábbi, hagyományos lengyel és orosz kapcsolatok „ápolásán” túl a kánság vezetői igyekeztek befolyásukat mindjobban kiterjeszteni a két román vajdaságra és az Erdélyi Fejedelemségre.

Az oszmán uralkodók a többi vazallushoz hasonlóan a Giráj-dinasztia tagjai közül is rendszeresen túszokat szedtek, akiket aztán a többi előkelő erdélyi, román stb. rabhoz hasonlóan vagy Konstantinápolyban, a Héttoronyban, vagy Rodosz szigetén parkoltattak. A XVI. század második felében, különösen Devlet Giráj halála utána Porta számtalanszor beavatkozott a kánság belügyeibe, s az éppen regnáló kán helyére újat ültetett. Egyrészt, mert a szultáni udvarban a különböző klikkek és frakciók között dúlő hatalmi harcok okozta változások a Bahcsiszerájban is éreztették hatásukat. Másrészt pedig Devlet Giráj halála után több kán is összeütközésbe keveredett a Portával, aminek sokszor az lett a vége, hogy a szultán az engedetlen vazallusát trónjától megfosztva száműzte a kánságból.

Ha meg akarjuk érteni Mehmed és Sáhín Giráj 1624-ben kezdődő felkélésének okait, akkor fent vázolt problémákhoz kell visszanyúlnunk. III. Mehmed Giráj trónját részben elődje, II. Dzsánibek Giráj és a szultán rossz viszonyának, részben pedig a szultáni udvarban zajló intrikáknak köszönhette. 1624-ben azonban fordult a kocka. Ekkor a Porta Haszán pasa irányítása alatt, Dzsánibek Girájjal a fedélzetten elküldte a flottát a Krímbe, hogy Mehmed Giráj helyébe ismét Dzsánibek Girájt ültesse. Mehmed Giráj kegyvesztettségének a legfőbb oka az volt, hogy hazatérése után Mehmed Giráj a testvérét, Sáhín Girájt kinevezte kalgának. Ezzel önmagában még nem lett volna semmi problémája a Portának, de azzal már igen, hogy Sáhín Giráj a perzsa sah segítségével 2000 kizilbas kíséretében érkezett haza. Sáhín Giráj korábban hosszú éveken keresztül élvezte a Szafavida Birodalom vendégszeretetét, ahol – az oszmán-török krónikák tanúsága szerint – a síita iszlám hatása alá került. Ez és a szafavidák egyre növekvő befolyása a Krímbe a Portát nagyon nyugtalanította, azonban Mehmed Giráj

leváltására teljesen más okok miatt került sor. Ahogy Dzsánibek Giráj esetében, úgy Mehmed Giráj eltávolításában is elsősorban a Portán bekövetkezett változások játszottak döntő szerepet. 1623 őszén II. Oszmánt IV. Murád váltotta a trónon, s ahogy lenni szokott, az előző nagyvezírnek, Mere Hüszejn pasának is, akinek nagy szerepe volt Dzsánibek Giráj eltávolításban, menni kellett. Ezzel párhuzamosan a portai főemberek sort kerítették Mere Hüszejn kegyeltjének, Mehmed Giráj elmozdítására. A korábbi évtizedekben egy kán leváltása viszonylag ritkán jelentett problémát a Porta számára. Ezek az esetek régebben sohasem torkollottak hosszantartó, véres konfliktusokba. Sáhín és Mehmed Giráj felkelése azonban számos ponton eltért a korábbi konfliktusoktól. Haszán pasa 1624-es sikertelen hadjáratát követően a két testvér nem tudott megegyezni a szultáni udvarral, így nyíltan szembefordult vele, amihez megfelelő készpénz ellenében megnyerték maguknak a zaporozsjei kozákokat is. Annak ellenére, hogy korábban a Giráj-dinasztia tagjai egymás elleni összecsapásaik során gyakran vettek igénybe külső segítséget, eddig a pontig soha sem használták fel azt a Portával szemben. A szultáni udvar szemszögéből nézve ez az eset nemcsak azért volt veszélyes, mert az egyik legfontosabb vazallusa felett vesztette el az ellenőrzést, hanem mert a Fekete-tenger északi partvidékén kialakított védelmi rendszerben, amiben a Krími Kánság roppant fontos helyet foglalt el, egy hatalmas lyuk keletkezett. A Porta ebben a helyzetben nem tehetett mást, mint kénytelen-kelletlen megerősített Mehmed Giráj pozícióját, s várta a kedvező alkalmat, hogy leszámoljon a kánnal és testvérével.

IV. Ahogy a XVI–XVII. század fordulóján emelkedett a budzsaki tatárság száma, úgy alakult át társadalmi összetételük is. Egyre előkelőbb személyek érkeztek ide, akiket a korábbiakkal ellentétben már név szerint is ismerünk. Közülük volt való Kantemir mirza is, aki nemcsak egy volt a helyi előkelők közül, hanem a Mangit nemzetség fejeként komoly befolyása bírt a krími és a budzsaki tatárok között is. Indulásáról nagyon keveset tudunk, de a XVII. század tízes éveitől kezdve rendre találkozhatunk vele a korabeli lengyel és oszmán-török forrásokban. Felemelkedése az 1620–1621-es lengyel–oszmán háború idején következett be. II. Oszmán szolgálatai jutalmául kinevezte őt az Özüi vilájet élére. A kutatók vele kapcsolatban elsősorban azt hangsúlyozzák ki, hogy ezzel a lépéssel a szultán saját pozícióit kívánta megerősíteni a Krími Hátságban Dzsánibek Girájjal szemben, akivel egy ideje nagyon elégedetlen volt. Más kutatók, pl. Dariusz Kołodziejczyk, azt emelik ki, hogy Kantemir Mirza egy félig független hatalmi központot kívánt létrehozni. Természetesen ezek a megközelítések mind helyénvalóak, ugyanakkor számtalan kérdést megválaszolatlanul hagynak. Az egyik legnagyobb gond, hogy semmit sem tudunk Kantemir mirza céljairól,

hiszen tőle mindössze két eredeti levél maradt fent, az egyik 1624-ből, a másik pedig az 1630-as évekből, de ezekből vajmi keveset lehet kideríteni. Igazából csak az 1621 után bekövetkező események menetéből lehet bizonyos következtetéseket levonni. A másik gond, hogy kinevezésének okait csak az általa betöltött tisztségen, az özüi beglerbégi poszton keresztül lehet megérteni, ezt pedig a korábban senki sem vette figyelembe. Kantemir mirza kinevezésével a szultán nem feltétlenül Dzsánibek Giráj pozícióját kívánta meggyengíteni, hanem a zaporozsjei kozákokkal szemben igyekezett minden helyben található erőt bevonni a vilájet védelmi rendszerébe. Ennek már számtalan előzménye volt. 1617-ben például ő is részt vett Iszkender pasa özüi beglerbég és a lengyel korona hetman közötti tárgyalásokon a krími kán követeivel együtt. Egyfelől azért, mert mint az egyik legbefolyásosabb nemzetség fejének megvolt a joga, hogy kán többi képviselőjével együtt részt jelen legyen minden fontosabb diplomáciai tárgyaláson, illetve az államközi szerződéseket neki is ellen kellett jegyeznie. Másfelől a tárgyalásokon szóba került a budzsaki tatárok ügye is, s mivel ezt a kérdést nélküle nem lehetett rendezni, így neki is ott kellett lenni. Az Oszmán Birodalom korábbi keleti terjeszkedései során igyekezett minden a frissen meghódított területeken élő minden törzset érdekelté tenni abban, hogy hűen szolgálják a birodalmat. Ahogy korábban a kurd törzsfők, vagy türkmén Dulkadirogluk esetében is történt, II. Oszmán szultán igyekezett a budzsaki tatárokat is beolvasztani a birodalomba. Ugyanakkor a fenti esetek között számtalan lényeges eltérés van: míg korábban az oszmánok egy már meglévő hatalmi struktúrát emeltek be a birodalomba, most egy uralmi struktúra nélküli társaságot próbáltak meg beemelni az oszmán adminisztráció keretei közé. Az eredmény katasztrofálisnak bizonyult. A korábbi özüi parancsnokok egy-két kivétellel az oszmán államigazgatás termékei voltak, akik a poszt betöltésekor már komolyabb diplomáciai és katonai tapasztalatot szereztek, s ezzel együtt jól ismerték a birodalom működését is. Kantemir mirza azonban híján volt ezeknek, s noha a tisztet katonai tevékenységéért kapta, hosszú távon ez nagyon kevésnek bizonyult, hogy ezt meg is tudja tartani. Nem sokkal kinevezése után felkerekedett s embereivel módszeresen végigrabolta a lengyel-litván állam déli területeit. Mivel ezek az akciók nem akartak abba maradni, ezért a lengyel diplomaták Portához fordultak, s nem egész két év múlva nemcsak a mirza leváltását sikerült elérniük, hanem a budzsaki tatárok kitelepítését is. 1623 novemberében a krími tatárok felügyelete mellett a budzsakiak átköltöztek több száz kilométerrel arrébb az Azovi-tenger közelébe. 1624 tavaszán kihasználták a Mehmed Giráj és a Porta között támadt feszültséget, és szépen lassan visszazivárogtak korábbi szállásterületeikre. Az oszmán krónikák alapján valószínűsíthető, hogy a Mangit nemzetség támogatást nyújtott Mehmed Girájnak az oszmánokkal szemben, bár maga Kantemir

személyesen nem vett részt az oszmánok és a krími tatárok közötti összecsapásokban. Pár hónappal később a lengyel diplomaták ismét akcióba lendültek, hogy kieszközöljék a Portán a mirza és a budzsaki tatárok kitelepítését. Ugyan az 1624 őszen trónra lépő IV. Murád szultán nem akarta teljesíteni a lengyelek követelését, néhány hónappal később még is sor került eltávolításukra. Ettől kezdve Kantemir és budzsaki tatárok a Krími Kánság területén éltek, s a mirza jó kapcsolatot ápolt a két testvérrel, s részt vett több akciójukban is. 1627-ben azonban nem várt fordulat következett be: Kantemir egyik közeli rokona megölt magas rangú személyt Mehmed Giráj környezetéből, majd elmenekült. Noha ehhez a gyilkossághoz Kantemirnek semmi köze nem volt, mégis embereivel együtt hamarosan el kellett hagyni a Krímet, s rövidesen Konstantinápolyba ment. Jóllehet Mehmed Giráj igyekezett elérni, hogy a Porta adja ki neki a mirzát embereivel együtt, az udvar határozottan megtagadta a kán kérését, és hamarosan kinevezték őt a tirhalai szandzsák élére. 1628-ban a Porta egy nagyszabású hadműveletet szervezett Mehmed Giráj ellen, amelyben az Özüi vilájet csapatain kívül a flotta is aktívan részt vett. Ebben a hadműveletben kapott fontos szerepet a mirza a budzsaki tatárokkal együtt, akit csapataival együtt előreküldték a Krímbe. A feladatuk nemcsak az volt, hogy felvegyék a harcot Mehmed Girájjal és Sáhin Girájjal, hanem Kantemirnek, mint a Mangit nemzetség fejének, és az egyik karacsi bejnek kellett előkészíteni Dzsánibeg Giráj visszatérését a Krími Kánságba.

On the Border of the Ottoman Empire and the Polish-Lithuanian Commonwealth: the beginning of the Military Career of Kantemir Mirza between 1621–1629

Introduction

Budjak Tatars are often met in English, Crimean Tatar, German, French, Italian, Polish, Russian and Ottoman Turkish sources, as well as in contemporary itineraries. Except for a few letters, Budjak Tatars did not have their own literacy, all sources related to them were written by outsiders. As a result, very few works were written about them and their activity. Their roots are strongly connected to the Nogay Horde, which had its lands hundreds of kilometers from the region of the Lower Danube on the bank of the River Volga. Most Budjak Tatars came from that region, and after a shorter stay in the Crimean Peninsula settled down between the rivers Prut, Dniester and Danube. One of their most prominent leader, Kantemir Mirza from the Mangit Clan, in the 1620s and 1630s was regarded as the unchallenged commander of the whole region. We can come across his figure in several works and articles concerning the history of the Polish–Ottoman, Crimean–Ottoman and Crimean–Polish relations. In spite of the richness of sources and secondary works, nobody has yet been interested to explore the career of the Mirza. We can meet with him only in chronological surveys. Based on this approach we do not get an answer how Kantemir Mirza became Beglerbeg of Özi in 1621, why he resigned few years later and how he could rise again and return to the power in 1628. In order to get answers to these questions have to review three topics.

In the first part I examined how the Vilayet of Özi was formed, and what type of tasks and obligations the governor of the province had. Associated with this I dealt with the economic, military and political affairs of the Polish–Ottoman borderland. In the second part of the dissertation I concentrated on the formation of the Budjak Tatars and their lot between the Commonwealth and the Ottoman Empire. As the results of second rise of the Mirza would be hard to understand without an analysis of the uprising of Mehmed Giray and Shahin Giray, I dedicated parts of the third part of the work to the problems of succession to the throne in the Crimean Khanate. In the last part, based on the results of the previous sections, I examined the evolution of the Mirza's career between 1621–1629.

First of all, the introduction has to clarify the spatial frames of the work. The phrase 'Polish-Ottoman borderland' has a much wider meaning, than it would seem at the first glance. De facto these two countries were separated from each other by the rivers Dniester and Savran, but their common borderland cannot be limited only to the region of these two rivers.

Because of the strong influence they had upon Polish–Ottoman relations, the vassal states and subprovinces on the northern border of the Ottoman Empire (including Wallachia, Moldavia, Transylvania, Sandjak of Silistre, Akkerman, Bender, Özi), these territories essentially formed what I call the Polish-Ottoman borderland. Budjak, between the Dnester, the Prut and the Danube, composed only a small part of this vast region.

This dissertation is primarily based on published Ottoman–Turkish and Polish documents and chronicles, as well as Polish, English, French, Russian, Ukrainian, Turkish and Bulgarian pieces of secondary literature. I completed these with unpublished Ottoman Turkish material from the Prime Ministry Archive in Istanbul and the Main Archive of Ancient Acts in Warsaw. From the documents of the Prime Ministry Archive I used the protocols of the Sultanic Council most frequently. On the sessions of the Council, the leaders of the Empire discussed all important issues and made decisions about them – thus, this documentation is very important for the study of the history of the Porte. Through these documents, we can get very good insights in all details of the functioning of the empire. It has to be considered however, that these documents only show how the Porte wanted to solve a problem, but there is no indication about how the local commanders and governors performed the orders of the Council. In spite of the contradictions in these documents, using them we can understand many details concerning to the history of this region and evolution of Kantemir Mirza's career.

I. By making use of the fall of the Byzantine Empire, the merchants of the Genoese Republic penetrated into the Black Sea region, where they took control over many settlements, or founded new ones on the northern and the southern shores of the Black Sea. The Genoese had influence only over these places; behind these, the rulers of the Golden Horde, Trapezunt and Nicaia were in control of the lands. For two hundred years, the Italian merchants managed to retain control of the internal trade of the Black Sea region. Their pursuits were ended by the rising Ottoman Empire. In the beginning, the Genoese merchants cooperated with the sultans against their rivals in the region. From the end of the fourteenth century on, the Ottoman sultans endeavored to seize the Black Sea basin by capturing the straits. The sultans' attempts had no success until Mehmed II gained Constantinople, together with the control over the Bosphorus and the Dardanelles in 1453. Over the next eight decades the Ottoman army drove out the Genoese and Venetian merchants and took possession of the region behind the shores. While on the southern shore they completely annexed the region, on the northern territories they were satisfied with a narrow coastal strip of land, from where they

could control their vassals like Wallachia, Moldavia or the Crimean Khanate. In 1538 Suleyman the Magnificent took Bessarabia from the Moldavian Principality. By this action the fight for the primacy ended in the Pontic world, and this determined the fate of the region in the next hundred years.

The Ottomans changed nothing in the system of trade and economy built up earlier by the Genoese, with the only exception of subordinating it repeatedly to their military aims. After 1538 the whole region from Azak to Silistre was connected to the Province of Rumelia, which was reorganized two times in the sixteenth and seventeenth centuries. At first in 1569 during the campaign of Astrakhan, when uniting two sanjaks – Azak and Kaffa – the Ottomans set up the Province of Kaffa. During the campaign the governors had to secure the supply of the Ottoman army, later they controlled the Crimean Khanate and the Black Sea basin. The second reorganization began around 1588, when the Ottoman officials started to set up a new province; this process, however, needed much more time than before. We do not have any exact information about when the Porte decided upon the formation of the Özü Vilayet. At first only the rank of the governor was distributed, but as a territorial unit, the vilayet consolidated only around in 1615. This province was not founded to secure the background of a new campaign, but to prevent the devastating incursions of the Zaporzhian Cossacks. The subjects of the Polish-Lithuanian State had been making raids into the territories of the Ottoman Empire and the Crimean Khanate from the end of the fifteenth century on, but their actions cannot be seen very dangerous. Until the end of the sixteenth century they usually assaulted only individual settlements, but never endangered the whole Black Sea region. The local Ottoman governors could generally fend off these actions easily, but at the end of the century the tactics and aims of the Cossacks radically changed. The Zaporozhians, coming on their small boats, deeply penetrated the delta of the Danube and the southern shore of the Black Sea. These dangerous actions could cause serious confusion in the overland and water transport.

The beglerbeg of Özü basically had to accomplish the same military and diplomatic duties as previously the sanjakbeks of Silistre: gather the troops of the neighbouring sanjaks in case of serious attacks, and continuously control the Romanian countries. The sanjakbeks had an important role in maintaining the relations with the Polish-Lithuanian Commonwealth. Many times the sanjakbeks' position depended on his connections with the royal court in Warsaw and other illustrious politicians. This situation did not change later in the case of the beglerbeks of Özü either, who sometimes had to perform much more complicated tasks, in close cooperation with the Ottoman Fleet.

The Sanjak of Akkerman constituted an important element of the new province. The local sanjaks controlled not only the external borders, but they also held in check the nomads coming from the East, who settled down in the territory of Budjak, which belonged to the sanjak. This population partly came from the Crimean Khanate and the area of the Nogay Horde beyond the river Volga. The leading clan of the Nogays, the Mangits was present in the Crimean Khanate from the second half of the fifteenth century on. Since the beginning of the sixteenth century they were involved in the governance of the Khanate and later became members of the karachi begs, who had great influence in election of the khan.

II. The region of Budjak can be found on the territory of nowadays Moldavia and Ukraine, between the Prut, the Dnester and the Lower Danube. The contemporary Ottoman Turkish and Crimean Tatar sources in the sixteenth to the eighteenth centuries called the area between Akkerman, Kilia and Bender Budjak, i.e. „Corner”. Although according to its size this territory seems to be insignificant, in this period it composed an important part of the Ottoman defence line on the northern Black Sea shore.

Already a few centuries before this area had been inhabited by Turkic-speaking nomads, mainly by Cumans and Pechenegs. After the Mongol invasion in the thirteenth century the Budjak became a part of the Golden Horde, and the Cumanic tribes were replaced by Tatars. The western borders of the Golden Horde officially extended to the Lower Danube, but the new empire's sphere of influence went beyond the line of the Danube, and many Tatars settled down south from the Danube in Dobruja; they took an active part in the internal clashes of the neighbouring countries, such as of Byzantium and Bulgaria. From the sixteenth century on, the Golden Horde increasingly lost her influence on this region due to its internal problems. After this, the Moldavian Principality, later the Grand Duchy of Lithuania seized this land. In the fifteenth century, the Crimean Khanate, later, in 1538 the Ottoman Empire took hold of Budjak.

Despite the frequent changes of power, this area went on to be populated by nomads. According to sporadic data, until the end of the sixteenth and the beginning of the seventeenth century, Tatars came to the Budjak continuously from the East. Most of them were forced to leave their former dwelling place due to internal struggles after the collapse of the Golden Horde and the Great Horde. Many of them came from the Lesser Nogay Horde, who nomadized on the left bank of the Volga. The Crimean Tatars played an important role in their resettlement: they designated a new territory for them on the borderland of their Khanate. In the first half of the sixteenth century, the Budjak Tatars lived under the control of the Crimean

khans, but later this situation changed and the Ottoman Porte started to assume authority over them, step by step. According to Ottoman sources, during the military campaigns the khans were in command of the Budjak Tatars, but in every other case the sultans held authority over them. The Porte ordered that it should be the sanjakbeg of Akkerman and not the Khan, who investigates the cases of Tatar herdsmen, who took advantage of unsolved border problems between the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ottoman Empire, and started to graze their livestock trespassing to foreign territories, or even pillaging them. The Polish rulers proceeded in the same way, always turning to the Ottomans when the Tatars raided and scorched Ukrainian villages on the southern border of the realm. In the sixteenth–seventeenth centuries an attempt was made in Polish–Ottoman capitulations to regulate the Tatars’ conduct, but in exchange the Porte asked the Polish government to prevent the Zaporozhian Cossacks’ penetration into the Crimean and Ottoman lands. As the numbers of Tatar inhabitants in the Budjak grew, their actions became more and more dangerous. The Polish royal court requested many times the Porte to relocate them, but the Ottoman government refused to fulfill this demand, because they needed the Budjak Tatars against the Cossacks and other enemies. Moreover, in 1570s the Ottomans started to involve the Budjak Tatars into their military organization and gave their leaders estates for their services.

III. The rising phase of Kantemir Mirza’s career coincided with the deepest crisis of the Ottoman Black Sea region. At the turn of the seventeenth century, the Porte had to face many administrative and military problems. One of the most serious, closely connected to the topic of this dissertation, was the uprising of Mehmed Giray and Shahin Giray. Although many researchers discussed their movement, so far nobody investigated the roots of their rebellion. To understand this problem, first of all we have to examine the background of the elections of the khans, and the internal struggles inside the Giray dynasty.

As in most of the successor states of the Golden Horde, power was held in the Crimean Khanate as well by the Giray Dynasty due to their special Ghengisid charisma. The internal strife of the ruling dynasty went back to the problem that in principal only the oldest male member of the Girays could inherit the power in the Khanate, although this practice was not codified. Therefore, after death of a khan sometimes a fight broke out among the younger or older members of the dynasty unless the deceased ruler had been able to appoint his successor and strengthen his position. The Khanate’s rulers never had absolute power, they had to share their authority with the other male members of the dynasty. The second and the third men in power inside the Khanate were the kalga and the nureddin. In some cases the

position of the kalga was held by the brother of the khan, who according to his age was the next in the order of succession. Many times khans were not followed by their brothers, they often managed to secure the throne for their sons. Because of the lack of codified regulation, it happened often that disorder accompanied the succession in the Khanate: the members of the dynasty who had been excluded from power never resigned, but rather started to fight against the new khan. They needed to win allies, not inside the ruling elite, but outside of the Khanate. In this case they could turn to Moscow, or to the Zaporozhian Cossacks, or to the Sublime Porte. The third option was the most lucrative, especially as Ottoman dignitaries at the Porte were usually ready to interfere in the internal struggles of the Khanate, and willingly helped the defeated Ghengisids in order. Sahib Giray and Gazi Giray II in the sixteenth century are good examples for this practice.

Compared to the other vassals of the Porte, the Crimean Khanate had a distinguished place inside the Ottoman Empire, and its scope for diplomatic actions was much wider than that of the others. The khans proceeded with active and aggressive foreign policy that sometimes went against the interests of the Porte, and this caused much distress between the two powers; nonetheless, the Crimean Khanate depended on the empire, economically and militarily. To a certain extent, the Porte tolerated the ambitions of the khans and in the second half of the sixteenth century the Girays tried to extend their influence over the two Romanian principalities and Transylvania.

As in the case of Wallachia or Moldavia, the Porte also regularly took hostages from the Khanate, and detained them in Constantinople or in Rhodes. After the death of Devlet Giray I the Porte interfered in the internal struggles of the Girays more and more often, and displaced some khans from the throne. This can be led back to two factors: sometimes the khans were exposed to the results of fights between the factions at the Porte; or they lost their throne, because they did not obey the orders of the sultan and confronted him.

If we want to understand the uprising of Mehmed Giray and Shahin Giray against the Porte, first of all we have to go back to the above-mentioned problems. Mehmed Giray III owed his throne to disobedience of Djanibek Giray II and the intrigues at the Porte. In 1624, the Porte wanted to depose him and put Djanibek Giray II back on the throne, but this time the effort of the sultanic court totally failed and the Porte had to strengthen the position of Mehmed Giray. On the one hand Mehmed Giray fell out of favor of the due to intrigues at the court; on the other hand, his problems were caused by the close relations of his brother, Shahin Giray with the Safavid state, the fated enemy of the Ottoman Empire. Shahin Giray, who in 1623 was appointed as kalga, had stayed in the Safavid court for many years. During

this time he got acquainted to Shiism, and returned to the Khanate with assistance of the shah and 2000 kizilbashs. The strong Iranian influence endangered the position of the Porte very much, and Sultan Murad IV decided to replace both of Mehmed and Shahin Giray. Although the brothers successfully prevented the action of the Porte, they knew that they need to find a new ally against the Porte for the future. They chose the Zaporozhian Cossacks, who – contrary to the former enmity – attended to the service of the Tatars with pleasure. Although the members of the Giray dynasty used external help against each other regularly, this was the first occasion that they used their allies against the Empire as well. From the sultanic court's point of view the uprising of Mehmed Giray and Shahin Giray happened in the worst moment: the Cossack–Tatar alliance made a breach in the Ottoman border defence system.

IV. The rise of Kantemir Mirza started for real in 1620–1621, when he achieved the sultans' honours for his efficiency in the Polish–Ottoman wars. After it he was given the post of the beglerbeg of Özü, and huge opportunities opened up for him with this award. Investigating the motivations of the Porte most authors emphasized that by his appointment the sultan wanted to strengthen his position in the Crimean Khanate on the one hand; and on the other to divide the ruling clans and thus weaken Djanibeg Girays' rule, with whom the Porte was very dissatisfied. Other researchers – such as Dariusz Kołodziejczyk – tried to reveal the inducement of Kantemir Mirza, and emphasized that he wanted to create „a semi-independent power base”. These opinions are probably right, but earlier scholars investigated this question only through a bottleneck, and avoided many important details of the case.

The first problem is that we have no authentic sources concerning the goals of the Mirza, although we can identify them based on the events after 1621. The second problem is that nobody examined the circumstances of his appointment in detail, which can only be understood through an examination of the beglerbeg of Özü's position. The Ottomans nominated Kantemir Mirza to this office not only to weaken the khans' position inside their country, but they needed all local force to defend this region against the external enemies, such as the Zaporozhian Cossacks – or against their own subjects, whom the Porte could not control entirely. In the last three decades of the sixteenth century, the Sultanic Council started to involve the local Tatar leaders in the defence line and force the Budjak Tatars to obedience. We can meet Kantemir Mirza earlier than 1621, when he appeared at many negotiations between the Poles and Ottomans. Together with Iskender pasha, the governor of Özü and envoys of the Crimean khan, he also participated at the negotiations with the Polish crown hetman in 1617. On the one hand he was there in his quality of an important clan leader: in

the Crimean Khanate the greatest had the right to participate at diplomatic conferences, and at the end of such events they had to countersign the documents. On the other hand, during the negotiations the Poles and the Ottomans discussed the problem of the Budjak Tatars and this could not be solved without Kantemir Mirza, the most important local military commander.

Previously the Ottomans on the borderland of the empire tried to integrate the native leaders of the newly conquered lands into their own administration and thus create an interest in them towards the service. As in the case of the Kurdish princes or the Dulkadiroglus, the Turkmen tribal leaders, the sultan wanted to fully involve the Budjak Tatars into the Ottoman border defence system. But whereas in the above-mentioned precedents the Ottomans had imported an existing „governmental” system into the framework of the empire, in this case they wanted to incorporate a group of nomads to the Ottoman administrative system. The results proved to be disastrous. The Kurdish and Turkmen commanders had some experience in the field of administration, thus the Porte could easier use them for defending the borders. In contrast, Kantemir Mirza had no education in public administration, unlike the former governor of Özü. Although he got this rank for his military merits, these were not enough to fulfill the expectations connected to this office. The beglerbeg of Özü had tasks not only in the field of the military, but also in diplomacy. Kantemir Mirza could not understand that his tasks were not limited to the defence of the borders, but that he also was supposed to manage good relations with the Polish government. After his appointment he acted as his predecessors and started to plunder the southern lands of the Polish-Lithuanian Commonwealth more and more often.

The Polish Court continuously complained about it, and tried to persuade the Porte to remove Kantemir from his position. After a few years this was successfully achieved and the Porte promised to resettle the Budjak Tatars. In November 1624 the Ottomans – with assistance of the Crimean Tatars – moved them a few hundred kilometers away, next to the Sea of Azov. Taking advantage of enmity between the Porte and Mehmed Giray, in the spring of 1624 Budjak Tatars started to return to their land in the Sanjak of Akkerman and also to plunder the Polish territories. Although we do not have enough sources, according to the chronicle of Naima it seems that Kantemir Mirza and the Mangit Clan supported Mehmed Giray and Shahin Giray against the Porte.

The return of Kantemir and the Budjak Tatars scared the Polish court, and their diplomats started to lobby for their relocation. In the autumn of 1624 the government of the new sultan, Murad IV was forced to fulfill this request for the sake of peace, and in the beginning of 1625 Crimean Tatars moved the Budjak Tatars again to the Crimean Peninsula.

Kantemir Mirza and the Budjak Tatars lived in peace with Mehmed Giray and Shahin Giray; we have no information about any conflicts between them. Kantemir and his men participated in all military undertakings of the Girays in Poland-Lithuania and also in the Caucasus. But in 1627 everything changed fundamentally, when a kinsman of the mirza killed a man close to the Girays and because of this he had to leave the Khanate as fast as he could. Although Kantemir had no concern with this murder, he also had to leave the peninsula with his army and household and went to the Ottoman Empire. Mehmed Giray tried to make the Porte extradite the mirza, but the sultanic court refused his request and appointed Kantemir as the head of Tirhala Sanjak.

In 1628 the most important Ottoman dignitaries planned to get rid of Mehmed Giray and his brother and started organize a great campaign of the fleet and land troops against them. Kantemir Mirza had a special role in the manoeuvres. Although his army was not enough to defeat Mehmed Giray and Shahin Giray alone, but his military unit formed the vanguard of the Ottoman intervention army, both in the political and military sense. As the leader of the powerful Mangit Clan, in the eyes of the Porte Kantemir seemed to be the man who could win over the most important Crimean Clans and dignitaries for the reactivation of Djanibek Giray II. Because of the lack of sources and secondary literature we have not enough information about the Crimean clans and about the internal relations of the Khanate in general. Without this information, it is however very hard to understand the importance of the mirza's new position, who entered to the Khanate as an Ottoman official (Sanjakbeg of Tirhala), but the Porte also used him as a Crimean clan leader. It would seem that Mehmed Giray and Shahin Giray lost the support of all Crimean inhabitants and their Clan leaders, who nevertheless also disliked Kantemir Mirza. Anyway they were fed up with the tyrannical reign of Shahin Giray and Mehmed Giray, because the brothers more and more often condemned people to execution or confiscation. Kantemir's power significantly immobilized forces of Shahin Giray, who on the end of the clash could maintain his authority in the Khanate through the assistance of the Zaporozhian Cossacks. With the arrival of the Ottoman fleet and land troops into the Crimean Khanate, the Crimean-Zaporozhian coalition could not resist further and had to leave the Peninsula. Kantemir successfully survived the military pressure of Mehmed Giray and Shahin Giray and after the victory sent a message to the Porte and called back Djanibek Giray II to the Crimean Khanate. This step strengthened the position of the Mangit Clan and Kantemir Mirza for years among the Crimean dignitaries.

A témában megjelent publikációk

1. A zaporozsjei kozákok hadjáratai a 16–17. században az Oszmán Birodalom ellen. *Keletkutatás*, 2010 ősz, 35–52.
2. Campaigns of Zaporozhian Cossacks against the Ottoman Empire between 1492 and 1642. In: *Rzeczpospolita wobec orientu w epoce nowożytnej*. Pod red. Dariusza Milewskiego. Zabrze, 2011, 38–53.
3. A moldvai út a 16. században. In: *A történész igazsága és magányossága: Tanulmányok a 65 éves Raffay Ernő tiszteletére*. Szerk. Nagy Miklós Mihály. Budapest 2013. 33–41.
4. A budzsaki tatárok a lengyel–oszmán határvidéken. *Keletkutatás*, 2015 tavasz, 63–80.